

BRUCE CHATWIN

Bruce Chatwin velja za enega najbolj spornih sodobnih angleških pisateljev. Napisal je relativno malo, zaslovel je hitro, med kritiki je požel veliko navdušenje, temu obdobju pa je sledila nekakšna streznitev in danes mnogi od tistih, ki so ga nekoč brez pridržkov hvalili, izražajo o njem in njegovem pisanju resne pomisleke. Rodil se je leta 1940 v Sheffieldu in umrl za posledicami aidsa leta 1989. Osem let je delal za avkcijsko hišo Sotheby, potem ga je nemir pognal po svetu in potovanja po eksotičnih krajih so mu prinesla snov za številne članke in nekaj nepozabnih knjig. Prva od teh, po splošnem mnenju njegova najboljša, je bila potopisna pripoved *V Patagoniji*, za katero je dobil dve prestižni nagradi, pomenila pa je tudi začetek njegove literarne kariere. Po enem od njegovih romanov je Werner Herzog posnel film *Cobra Verde*, njegova knjiga o obisku pri avstralskih staroselcih, *Poti pesmi* (iz katere objavljamo odlomek), je bila na vrhu lestvice najbolj prodajanih knjig v Veliki Britaniji devet mesecev. Njegov zadnji roman, *Utz*, je bil leto dni pred Chatwinovo smrtjo nominiran za Bookerjevo nagrado. "Bil je velik popotnik in odličen stilist, dober družabnik, izviren nomad in očitno prijeten človek," je v *Timesu* zapisal Philip Howard, in dodal: "Njegova dela so trajna."

Poti pesmi

Kadar koli sem kot otrok zaslišal besedo Avstralija, so v moji domišljiji oživele hlapi iz evkaliptusovega inhalatorja in prostrana, z ovčami poseljena rdeča pokrajina.

Moj oče je rad pripovedoval, mi pa smo poslušali, zgodbo o bogatem avstralskem rejcu ovac, ki ga je zaneslo v Rolls Royceov razstaveni prostor v Londonu; rogal se je vsem manjšim modelom; izbral pa orjaško limuzino z zastekljeno pregrado med voznikom in prostorom za potnike, in medtem ko je odšteval gotovino, je našopirjeno pripomnil: »Zdaj mi ovce ne bodo več mogle dihati za ovratnik.«

Od svoje stare tete Ruth pa sem izvedel tudi, da je Avstralija dežela na glavo postavljenih ljudi. Luknja, ki bi jo iz Anglije skopali naravnost skozi Zemljo, bi zazijala pod njihovimi nogami.

»Kako to, da ne popadajo dol?« sem vprašal.

»Gravitacija,« je zašepetala.

V svoji knjižnici je hranila knjigo o tej celini, in z začudenjem sem buljil v slike koale, smejočega šakala, kljunaša in tasmanijskega vraga, starega kenguruja, rumenega psa dinga in sydneyjskega pristaniškega mostu.

Slika, ki mi je bila najbolj všeč, pa je prikazovala aboriginsko družino v gibanju. Bili so vitki, koščeni ljudje, ki so se naokrog sprehajali goli. Njihova koža je bila zelo črna, toda ne sijoče črna kakor pri zamorcih, temveč motno črna, kakor da bi sonce izsesalo iz nje vsakršno možnost odboja svetlobe. Moški je imel dolgo razcepljeno brado in je nosil eno ali dve sulici in kopje. Ženska z nenavadno torbo je nosila otroka na svojih prsih. Ob njej je stopal majhen deček – s katerim sem se poistovetil.

Spominjam se čudovitega brezdomstva svojih prvih petih let. Moj oče je bil v mornarici, na morju. Z mamo sva se prevažala sem ter tja po železnicah vojne Anglije ter obiskovala sorodnike in prijatelje.

Nagovarjala me je divja vznemirjenost tistega časa: sikanje pare na postaji, ki je otrpnila zaradi meglegle, *klj-ak* zapirajočih se vagonskih vrat, brenčanje letala, žarometi, sirene, zven orglic na ploščadi, kjer so spali vojaki.

Najin dom, če sva sploh imela kakšnega, je bil trden črn kovček tipa Rev-Robe, in v njem sta bila kotiček za moje obleke in plinska maska z Miki Miško. Vedel sem, da bi se lahko v primeru bombnega napada zvil v njem in bil tako na varnem.

Včasih sem več mesecev zapored preživel pri svojih dveh starih tetah, v njuni hiši za cerkvijo v Stratfordu na reki Avon. Bili sta stari devici.

Teta Katie je bila slikarka in je potovala. V Parizu je bila na zelo hrupni zabavi v studiu gospoda Keesa van Dongena. Na Kapriju je videla polcilinder gospoda Ulyanova, ki se je nekoč pozibaval po Piccola Marini.

Teta Ruth je potovala samo enkrat v življenju, šla je v Flandrijo, da bi položila venec na grob svojega ljubega. Bila je preproste, zaupljive nravi. Njena lica so bila blede rožnata in zardela je lahko tako prisrčno in nedolžno kakor mlado dekle. Bila je zelo naglušna, in kadar sem ji želel kaj povedati, sem moral kričati v njen slušni aparat, ki je bil videti kot prenosni radijski sprejemnik. Ob svoji postelji je hranila fotografijo svojega najljubšega nečaka, mojega očeta, ki je hladnokrvno gledal izpod vrha kape mornariškega častnika.

Moški po očetovi strani naše rodbine so bili bodisi trdni in stabilni državljani – odvetniki, arhitekti, starinarji – bodisi neozdravljivi vandrovc, ki so razsejali svoje kosti po vseh kotičkih Zemlje: bratranec Charlie v Patagoniji, stric Viktor v nekem rudniku zlata v Yukonu, stric Robert pa v nekem orientalskem pristanišču; stric Desmond z dolgimi svetlimi lasmi je brez vsakega sledu izginil v Parizu, stric Walter pa je umiral mrmrajoč Koranove sure v neki bolnišnici za pobožnjakarje v Kairu.

Včasih sem prisluškoval pogovorom svojih tet o teh zapravljenih usodah; in teta Ruth me je tedaj objela, kot bi me hotela vnaprej odvrniti od tega, da bi sledil njihovim stopinjam. A glede na to, kako obotavlja je so ji prihajale z jezika besede Xanadu, Samarkand ali pa »kot vino črno morje«, bi rekel, da je verjetno tudi njo skrivaj mučila popotniška žilica.

Hiša je bila polna nepraktičnega pohištva, podedovanega še iz časov visokih stropov in služabnikov. V dnevni sobi so visele zavese Williama Morrisa, tam so bili klavir, zbirka porcelana in slika nabiralcev školjk, ki jo je naslikala prijateljica tete Katie, A. E. Russel.

Moja največja dragocenost je bila v tistih časih školjna lupina, ki smo jo klicali Mona in jo je oče prinesel z Zahodnoindijskih otokov. Pritiskal sem obraz k njeni bleščeči rožnati vulvi in poslušal zvok šumenja morja.

Nekega dne mi je teta Katie pokazala reprodukcijo Botticellijeve slike Venerino rojstvo, in molil sem in molil, da bi se tudi iz Mone nenadoma izluščila prelepa svetlolasa gospa.

Teta Ruth me je oštela samo enkrat, nekega majskega večera leta 1944, ko sem se polulal v kad vode. Najbrž sem eden zadnjih otrok, ki so jih še strašili z Napoleonovo prikaznijo. »Če boš še kdaj naredil kaj takšnega,« je vpila, »te bo odnesel Boney.«

Vedel sem, da je bil Boney videti takšen kakor njegov porcelanasti kipec v omari: črni škornji, bele jahalne hlače, pozlačeni gumbi in črno dvorogljato pokrivalo. Toda risba, ki jo je zame narisala teta Ruth – tudi sama je kot otrok dobila svojo verzijo enake risbe, ki ji jo je narisal prijatelj njenega očeta Lawrence Alma-Tadema –, je prikazovala razjarjen in zgolj na dvoje tankih nog nataknen dvorogeljnik.

Tiste noči in v nekaj naslednjih tednih sem sanjal, da sem srečal Boneyja na pločniku pred župniščem. Njegovi polovici sta se razprli kakor školjka. V njeni notranjosti sta bili vrsti črnih čekanov in gošča ščetinastih vranje črnih las – padel sem vanjo in se vrešče zbudil.

Ob petkih sva se s teto Ruth odpravila v župnijsko cerkev, da bi jo pripravila na nedeljsko božjo službo. Ona je zloščila medenino, pometla prostor za zbor, zamenjala prt na oltarju in nanj postavila sveže cvetje – jaz pa sem plezal na prižnico ali si izmišljal pogovore z gospodom Shakespearjem.

Gospod Shakespeare je prihajal na plano iz svojega nagrobnega spomenika na severni strani ograjenega prostora pred oltarjem. Bil je plešast možakar z navzgor privihanimi brki. Njegova leva dlan je počivala na zvitku papirja, v desni pa je držal pero.

Oklical sem se za čuvarja in vodnika do njegovega groba ter zaračunaval po tri penije za ogled. Prvi verzi, ki sem se jih kdaj koli naučil na pamet, so bili štiri vrstice, vgravirane na njegovo nagrobno ploščo:

*Good frend, for Jesus sake, forbear
To digge the dust encloused here
Blest be ye man yt spares thes stones
And curst be he yt moves my bones*

Čez dolga leta sem na Madžarskem, kamor sem odšel preučevat arheologijo nomadov, imel to dragoceno priložnost, da sem lahko prisostvoval odprtju groba hunske »princese«. Dekle je ležalo na hrbtu, v postelji iz črne prsti, njene krhke kosti so bile prekrite s ploho zlatih ploščic, na njenem oprsju pa je z razprostrtimi krili počivalo okostje zlatega orla.

Eden od izkopovalcev je poklical nekaj kmečkih žena, ki so spravljale seno na bližnjem polju. Odvrgle so grablje, v gruči obstopile zevajoči grob in se okorno pokrižale, kot bi hotele reči: »Pustite jo. Pustite jo skupaj z njenim ljubimcem. Pustite jo samo z Zevsom.«

»And curst be he...« zdelo se mi je, da slišim klice gospoda Shakespearja, in prvikrat v svojem življenju sem se vprašal, ali ni prekleta arheologija sama po sebi.

Kadar je bilo popoldne v Stratfordu lepo, sva se s teto Ruth – in njeno kokeršpanjelko Amber, ki se je naprezala na vrvici – odpravila na obhod, ki mu je sama pravila najljubši sprehod gospoda Shakespearja. Hoditi sva začela na College Streetu, šla mimo silosa in penečega mlinkega kolesa, prečkala Avon po brvi in nadaljevala pot v Weir Brake.

To je bil leskov gozd na pobočju, ki se je spuščalo proti reki. Spomladi so tam cvetele trobentice in zvončnice. Poleti pa je bila tam goščava kopriv, robidovja in škrlatnih vrb, pod katerimi se je vrtinčila blatna voda.

Teta mi je zagotavljala, da je bil to kraj, kjer se je gospod Shakespeare skrivaj sestajal z neko mlado damo. To je bil prav tisti breg, na katerem je

rasel divji timijan. A nikoli mi ni razložila, kaj so to skrivni zmenki, in ne glede na to, kako zelo sem se trudil, tam nisem uspel najti ne timijana ne jegliča, sem pa odkril nekaj kimajočih vijolic.

Mnogo pozneje, ko sem *prebral* igre gospoda Shakespearja in že *vedel*, kaj je takle skrivni sestanek, me je spreletelo, da je bil Weir Brake veliko preveč blaten in trnast, da bi si na njem postlala Titanija in Klopčič, bil pa je to nadvse prikladen kraj za Ofelijino utopitev.

Teta Ruth je z veliko ljubeznijo brala Shakespearja na glas, in ob dnevih, ko je bila trava suha, sem bingljaj z nogami nad reko in poslušal njeno recitiranje: »Če godba je ljubezni hrana«, »Narava milosti ni vezana ...«, ali: »Pet klafter v vodi oče spi.«¹

»Pet klafter v vodi« me je strahotno vznemirjalo, kajti moj oče je bil še vedno na morju. Ponavljale so se mi še ene sanje: da je njegova ladja potonila; jaz pa, ki so mi zrasle škrge in ribji rep, sem odplaval k njemu, da bi se mu pridružil na dnu oceana, in videl sem bisere, ki so nekoč bili njegove svetle modre oči.

Čez leto ali dve je moja teta, da bi z gospoda Shakespearja za spremembo presedlala na kaj novega, prinesla antologijo popotniške poezije z naslovom *Odprta cesta*. Vezana je bila v zeleno platno, na njenih platnicah pa je bila jata pozlačenih lastovk.

Rad sem opazoval lastovke. Kadar so spomladi prispele, sem vedel, da bodo moja pljuča kmalu osvobojena zelene sluzi. Ko so jeseni klepetaje posedale na telegrafskih žicah, pa sem skorajda že lahko preštel dni, ki so me še ločevali od evkaliptusovega inhalatorja.

V *Odprti cesti* so bili črno-beli spojni listi v slogu Aubreyja Beardsleyja, ki so prikazovali široko pot, ki se vijuga med borovci. Drugo za drugo sva predelala vsako pesem v knjigi.

Vstala sva in odšla na Innisfree. Videla sva svet brezdanjih jam. Romala čez hribe in doline kot zgubljena oblaka. Okusila sva čare poletja, objokovala Lycidasa, v tujini nama je spomin na dom rosil oko; poslušala sva bobnečo, pomenljivo glasbo Walta Whitmana:

O, odprta cesta ...

Ti me izražaš bolje, kot se znam izraziti sam,

Več mi pomeniš kakor moja pesem.²

Nekega dne mi je teta Ruth povedala, da se je naš priimek nekoč glasil Chettewynde, kar je v anglosaksonščini pomenilo vijugasta pot; in v moji glavi se je zasedrila domneva, da obstaja skrivnostna povezava med poezijo, mojim imenom in cesto.

Kar se tiče pravljič za lahko noč, sem imel najraje tisto o mladičku kojotu v *Življenjih preganjanih* Ernesta Thompsona Setona.

¹ Citata iz *Dvanajste noči* (I/1) in *Beneškega trgovca* (IV/1) sta povzeta po prevodu Otona Župančiča, iz *Viharja* (I/2) pa po prevodu Milana Jesiha (op. prev.).

² Po prevodu Iztoka Osojnika (op. prev.).

Mali kojotinji je kavboj Wolver Jake ustrelil mater. Njene brate in sestre so pobili s kamnom, njej pa prizanesli s smrtjo zato, da bi se z njo igrala Jakov bulterier in hrti. Slika kojotinje v verigah je prikazovala najžalostnejše pasje bitje, kar sem jih kdaj koli videl. A postajala je bistra in po tistem, ko se je nekega jutra pretvarjala, da je poginila, je pobegnila v divjino: da bi tam učila novo generacijo kojotov večšine izogibanja ljudem.

V tem trenutku ne morem dognati, zakaj sem v duhu povezal kojotinjin klic po svobodi z nomadstvom avstralskih Aboriginov. Niti se ne morem spomniti, kje sem prvič slišal ta izraz. In vendar se je vame nekako zalezla slika teh »krotkih« domorodcev, ki danes sicer zadovoljno delajo na živinski farmi, že jutri pa utegnejo brez opozorila in otipljivega razloga pobrati šila in kopita ter izginiti neznano kam.

Slečje svoje delovne obleke in odidejo: nekaj tednov in mesecev in celo let potujejo čez vso celino, da bi srečali nekega človeka, nato pa se spet vrnejo, kot da se ni nič zgodilo.

Poskušal sem si predstavljati izraz na obrazu njihovega delodajalca v tistem trenutku, ko ugotovi, da so izginili.

Lahko bi bil Škot: velik možakar z nečisto kožo in polnimi usti obscenosti. Predstavljaj sem si ga, kako zajtrkuje zrezek in jajca – v časih varčevanja s hrano smo vedeli, da *usi* Avstralci zmažejo funt zrezka za zajtrk – vse, kar je bilo povezanega z Avstralijo, smo si predstavljali kot čudovito – in kliče svoje »fante«.

Nič.

Spet zavpije. Niti glasu, zgolj posmehljiv hehet smejočega šakala. Premeri obzorje. Nič, samo kavčukova drevesa. Sprehodil bi se po stajah. Tudi tam nič. Nato pred njihovimi kočami najde njihove srajce in klobuke in škornje, ki kukajo iz njihovih hlač ...

Arkady je v lokalu naročil dvojce kapučinov. Odnese sva ju k mizi ob oknu in se pričela pogovarjati.

Osupnila me je hitrost njegovih misli, četudi sem vsake toliko časa začutil, da zveni kot govornik na javnem odru in da je bilo veliko tistega, kar mi je pravil, že povedanega.

Filozofija Aboriginov izhaja iz zemlje. Zemlja podari človeku življenje, njegovo hrano, jezik in inteligenco, in zemlja ga ponovno vzame, ko umre. Človekova »domovina«, pa naj bo to zgolj neposeljena avstralska travnata pokrajina, je sama po sebi sveta ikona, ki je ne sme nihče oskruniti.

»Merite z oskrunitvijo na ceste, rudnike ali železnice?«

»Raniti zemljo,« je iskreno odvrnil, »pomeni raniti samega sebe, in če drugi prizadajajo bolečino zemlji, jo prizadajajo tudi tebi. Zemljo bi morali pustiti nedotaknjeno: kot je bila v Času sna, ko so Predniki s pesmijo priklicali svet v obstoj.«

»Rilke,« sem rekel, »je podobno razmišljal. Tudi on je trdil, da je pesem enaka obstoji.«

»Vem,« je rekel Arkady, čigar brada je počivala na njegovih dlaneh. »Tretji Sonet na Orfeja.«

Avstralski domorodci, je nadaljeval, so po zemlji stopali lahkotno; in manj ko so od nje jemali, manj so ji morali vračati v zameno. Nikoli niso dojeli, zakaj so jim misijonarji prepovedovali nedolžna žrtvovanja. Niso klali žrtev, ne živalskih ne človeških. Kadar so se želeli zemlji zahvaliti za njene darove, so namesto tega zgolj zarezali v žilo na svoji podlakti in pustili, da je njihova lastna kri obrizgala tla.

»To ni visoka cena,« je rekel. »Vojne dvajsetega stoletja pa so cena za to, ker smo si vzeli preveč.«

»Aha,« sem dvomeče pokimal, »toda ali bi lahko lahko spet govorila o Poteh pesmi?«

»Lahko.«

V Avstralijo sem pripotoval z namenom, da bi iz prve roke, ne pa iz knjig, izvedel, kaj je Pot pesmi in kako deluje. Očitno nisem bil na pravi poti, da bi sam prodril v srž zadeve, a tega niti nisem želel. Neko svojo prijateljico v Adelaidi sem pobaral, ali pozna kakšnega strokovnjaka. Dala mi je Arkadyjevo telefonsko številko.

»Vas bo motilo, če uporabim svojo beležnico?« sem vprašal.

»Ne, kar dajte.«

Iz žepa sem izvlekel črno, v povoščeno platno oblečeno beležnico z elastičnim trakom, ki je držal skupaj njene strani.

»Lepa beležnica,« je dejal.

»Včasih sem jih nabavljal v Parizu,« sem rekel. »Ampak zdaj takšnih ne izdelujejo več.«

»V Parizu?« je ponovil in dvignil obrv, kot da ni še nikoli v življenju slišal česa tako pretencioznega.

Nato je pomežiknil in nadaljeval z govorjenjem.

Da bi razumeli koncept Časa sna, je rekel, ga morate jemati kot aboriginski ekvivalent prvih dveh poglavij Geneze – z eno pomembno razliko.

V Genezi je Bog najprej ustvaril »živa bitja« in nato iz gline oblikoval Adama. Tukaj v Avstraliji pa so Predniki iz gline ustvarili same sebe, na stotine in tisoče različnih Snov,³ po enega za vsako totemsko vrsto.

»Kadar Aborigin reče: 'Moj Sen je wallabyjski,' vam hoče s tem povedati: 'Moj totem je wallabyjski. Sem član rodu Wallaby.'«

»Torej je Sen emblem klana? Znamenje, ki ločuje 'naše' od 'njihovih'? 'Našo deželo' od 'njihove dežele'?

»Veliko več kot to,« je dejal.

Vsak pripadnik rodu Wallaby verjame, da je naslednik univerzalnega Očeta Wallabyja, ki je bil prednik vseh ostalih pripadnikov tega rodu ter vseh kengurujev. Slednji so namreč njihovi bratje. Ubijati kengurje za hrano bi hkrati pomenilo bratomor in kanibalizem.

»Toda,« sem vztrajal, »ta človek ni nič bolj kenguru, kot so Angleži levi, Rusi medvedje, Američani pa plešasti orli.«

»Vsaka vrsta,« je dejal, »je lahko Sen. Virus je lahko Sen. Obstajajo, denimo, Sen noric, Sen dežja, Sen puščavske pomaranče, Sen uši. V Kimberleyjih imajo zdaj Sen denarja.«

»In Valižani imajo por in Škotje osat in Dafna se je spremenila v lovor.«

»Ista stara zgodba,« je dejal.

Nadaljeval je z razlago prepričanja, da je vsak totemski prednik med svojim vdranjem po deželi posejal stopinje besed in glasbenih not in da te sledi Sna ležijo po pokrajini ter funkcionirajo kot »načini« komunikacije med najbolj oddaljenimi plemeni.

»Pesem,« je dejal, »je hkrati zemljevid in smerokaz. Če poznate pesem, se lahko vedno znajdete na poti po deželi.«

»Ali bi človek na poti vedno sledil kateri izmed Poti pesmi?«

»Nekoč že,« se je strinjal. »Danes pa ljudje potujejo z vlaki in avtomobili.«

»Kaj pa, če človek zaide s svoje Poti pesmi?«

»To pomeni, da je vdrl na tuje območje. Za to ga lahko zadene sulica.«

»Dokler se bo držal poti, pa bo vedno srečeval ljudi, ki delijo njegov Sen. Ki so torej pravzaprav njegovi bratje?«

³ V izvirniku izrazu Dreaming (op. prev.).

»Da.«

»Od katerih lahko pričakuje gostoljubnost?«

»In obratno.«

»Torej je pesem neke vrste potni list in bon za hrano?«

»Spet vam pravim, da je stvar bolj zapletena.«

Teoretično lahko površje vse Avstralije beremo kot glasbeno partituro. Obstaja komaj kakšen kamen ali potok, ki ni mogel biti oziroma ni bil upesnjen. Poti pesmi si morda lahko predstavljamo kot špagetaste Iliade ali Odiseje, ki vijugajo v različnih smereh in pri katerih je posamezne »epizode« mogoče prebrati v jeziku geologije.

»Z epizodo,« sem vprašal, »mislite na 'posvečen kraj'?«

»Da.«

»Kraj, ki si ga zase lasti železnica?«

»Pomislite takole,« je rekel. »Kjer koli v pustinji pokažete na neko značilnost pokrajine in vprašate Aborigina, ki je z vami: 'Povej mi tole zgodbo,' ali pa 'Kdo je to?', vam bo ta odgovoril: 'Kenguru,' ali: 'Papagaj,' ali: 'Kuščar,' pač glede na to, kateri Prednik je hodil po tistem kraju.«

»In razliko med dvema takšnima krajema lahko izmerimo glede na dolžino pesmi?«

»V tem,« je rekel Arkady, »je srž mojih težav z vsemi ljudmi z železnic.«

Ena stvar je prepričati merilca, da je kup proda pravzaprav kup jajc mavrične kače ali da so gruda rdečkastega puščavskega peska pravzaprav jetra ubitega kenguruja. Nekaj čisto drugega pa ga je prepričati v to, da je brezoblična peščena ravnina pravzaprav glasbeni ekvivalent Beethovnovega Opusa III.

Glede na to, da so priklicali svet v obstoj s pesmijo, je rekel, so bili Predniki pesniki v izvirnem pomenu poesis, ki je »stvaritev«. Nobenega domorodca ne bi mogli prepričati, da je ustvarjeni svet v katerem koli pogledu nepopoln. Njegovo religiozno življenje ima en sam namen: ohraniti deželo takšno, kakršna je bila in mora tudi ostati. Mož, ki je šel vandrat, je bil na ritualnem popotovanju. Stopal je po stopinjah svojega Prednika. Pel je Prednikove kitice, ne da bi spremenil kākšno besedo ali noto – in je poustvaril Stvaritev.

»Nekoč,« je dejal Arkady, »bom popeljal svoje 'stare' skozi puščavo, prišli bomo do grebena puščavskih sipin in nenadoma bodo vsi pričeli peti. 'Kaj požete, sodrga?' bom vprašal, in oni bodo odvrnili: 'Pojemo deželo, šefe. Da se bo hitreje razvijala.'«

Domorodci ne morejo verjeti, da je dežela obstajala, preden so jo lahko videli in jo peli – tako kot v Času sna dežela ni mogla obstajati, preden so jo Predniki upesnili in peli.

»Torej mora dežela,« sem vprašal, »najprej obstajati kot miselni koncept? In biti zapeta? Šele nato lahko rečemo, da obstaja?«

»Tako je.«

»Z drugimi besedami, 'obstajati' pomeni 'biti zaznan'?«

»Da.«

»Zveni sumljivo, kot Berkeleyjevo zanikovanje materialne substance.«

»Ali pa duhovnost budistov,« je dejal Arkady, »ki prav tako dojemajo svet kot iluzijo.«

»Torej predvidevam, da mora teh tri tisoč milj jekla, ki razkosavajo neštete pesmi, zelo vznemirjati duševno ravnoesje tvojih 'starih'?«

»Da in ne,« je dejal. »Pragmatični so in čustveno zelo žilavi.« Poleg tega so doživeli še kaj hujšega, kot je železnica.

Aborigini so verjeli, da so bila vsa »živa bitja« tajno ustvarjena pod zemeljsko skorjo, ravno tako kot vsa orodja belega človeka – njegova letala, puške, Toyotina terenska vozila – in da vsi izumi, ki bodo kdaj koli izumljeni, nekako dremajo pod površjem in čakajo na to, da bodo prišli na vrsto.

»Morda,« sem namignil, »pa bi lahko s pesmijo odpoklicali železnico nazaj v svet, ki ga je ustvaril Bog?«

»Lahko ste prepričani v to,« je odvrnil Arkady.